

Els límits de la socialdemocràcia europea

Josep PICÓ

Universitat de València

Working Paper n.43

Barcelona 1991

A començaments dels anys 80, amb la caiguda del laborisme anglès i de la socialdemocràcia alemanya, es va donar per establert que el keynesianisme havia arribat a la fi. Els canvis que s'havien produït al món de les relacions de producció, la crisi econòmica del 75, l'aparició de noves demandes i moviments reivindicatius, la sobrecàrrega de les despeses que havia assumit l'Estat i la mancança de polítiques que donassen una via d'eixida a aquests problemes, havien posat en dubte els límits del reformisme socialdemòcrata. Un bon nombre d'estudiosos, des de Dahrendorf fins a Panitch, per esmentar-ne sols dos dels extrems ideològics de la literatura social del moment, donaven per acabada l'experiència keynesiana en un sol país, i alhora auspiciaven el ressorgiment del neoliberalisme ideològic.

La crisi d'ambdues formacions socialdemòcrates, que havia estat precedida per la caiguda d'altres socialdemocràcies europees, tenia una importància fonamental per tal com pertanyien a dos dels països amb major tradició socialista, de més gran pes demogràfic i polític i amb una dilatada experiència de govern estatal i local. Els dos partits havien practicat una política molt semblant en enfrontar-se a la crisi petrolera del 73, tenien una concepció redistributiva del benestar molt integrada en el model institucional, i havien arrossegat també problemes interns molt similars, encara que el SPD va eixir d'aquest envit millor lliurat que no els laboristes anglesos.

Aquest fracàs semblà donar per fet l'esgotament del model fins que es va produir l'accés al poder dels socialismes europeus mediterranis, sobretot del francès i l'espanyol, per tal com el socialisme portuguès només va estar en el govern dos anys, el PASOK en els seus vuit anys de govern no aconseguí d'afermar un període estable de modernització, i, per llur part, els socialistes italians es van veure obligats sempre a governar en coalició, més com a partit polític coalitzat que no com a coalitzant. Tant el PSF com el PSOE han estat els únics socialistes que han governat llurs respectius països en quasi tota la dècada dels vuitanta i han hagut d'afrontar els efectes de la segona crisi petrolera del bienni 79-81.

Els socialistes de Mitterrand van partir dels mateixos

pressupòsits que llurs homòlegs anglesos i alemanys per a enfrontar la crisi: van pensar que el control de les grans empreses era condició sine qua non per a controlar l'economia, la inversió i el relleu; així, van nacionalitzar les indústries modernes clau tot injectant-los fortes sumes de capital per transformar-les en empreses líders de llurs propis sectors a fi que fossen les més competitives del mercat internacional. Com que el sindicalisme francès era molt més descentralitzat i fragmentat que el dels seus veïns, tractà de controlar-ho a través de la col·laboració governamental amb el Partit Comunista a fi que l'aplicació de la seua política econòmica no fos boicotejada pels conflictes laborals, i s'aplicà a estendre ràpidament algunes mesures universalitzadores del tradicional estat del benestar. Els socialistes francesos van començar llur períple governamental amb una política expansionista, però al cap d'un parell d'anys van haver d'acudir a la devaluació del franc, la congelació dels salaris i el retallament de la despesa pública. Només aquest colp de timó, que va canviar llur praxis política i els va fer abandonar llurs tradicionals pressupòsits ideològics, els va permetre d'enfrontar la crisi econòmica dels vuitanta amb un cert èxit i prorrogar així llur mandat polític fins al moment present.

Per la seva part, els socialistes espanyols (PSOE) que van accedir al poder el 1982 ho van fer en circumstàncies històriques molt especials, precedits per una llarga dictadura i per un breu procés de transició democràtica políticament molt agitat. Enfrontats al repte d'estabilitzar el sistema polític democràtic, secularment frustrat, i d'introduir el sistema econòmic espanyol en els mecanismes de funcionament, europeus, van posar més atenció en la consolidació de l'estat democràtic de dret i en la modernització neoliberal de l'economia que no en la congruència entre programa ideològic i praxis política. Així, quan accediren al poder el 1982, es van apressar a posar en pràctica un programa econòmic d'ajustament i estabilització per afrontar la greu crisi econòmica que heretaven, amb la intenció de sanejar els comptes de l'Estat per a poder introduir-hi posteriorment mesures de política social més populars. Allixonats per l'experiència francesa, evitaren la política de nacionalitzacions, confiant més en les forces del mercat, a les quals van contribuir amb una dura reestructuració industrial. En aquest primer període comptaren amb la

col·laboració de les forces del treball, sobretot de la UGT, establint pactes bilaterals i trilaterals amb l'esperança que una economia forta i sanejada donà pas a la creació de llocs de treball -el dèficit dels quals era el més alt d'Europa- i a un major equilibri entre les rendes del treball i les del capital.

El PSOE va practicar així una política qualificada per molts com la més neoliberal de tots els partits socialdemòcrates, fins que el desembre de 1988 els sindicats consideraren que aqueixa política els havia perjudicat clarament, havent afavorit només els interessos empresarials i financers, i exigiren una sèrie de mesures que canviassen la política social del govern, que aviat s'havia d'enfrontar al seu tercer mandat consecutiu.

Així i tot, el PSOE ha aconseguit d'estabilitzar el sistema polític i integrar Espanya en la Comunitat Europea, ha emprés una política de modernització econòmica estructural i una política social extensiva sobretot en el camp de la seguretat social, l'ensenyament, la sanitat i d'altres sectors de les prestacions socials.

Veiem, doncs, que la resposta d'aquests partits socialistes a la crisi -encara que els moments de la crisi hagen estat diferents, tant en llur extensió com en llur impacte- ha tingut alguns trets comuns, però n'ha tingut altres de diferents. En general, tots hi han aplicat mesures restrictives i monetaristes i han tractat de pactar-les amb el moviment obrer i els sindicats, pera, en alguns casos, aquestes mesures han estat acompanyades de compensacions socials a curt termini (Alemanya, Anglaterra) i han fracassat en llur col·laboració amb els sindicats, mentre que en d'altres les compensacions socials han hagut d'esperar el reajustament neoliberal (Franca, Espanya) i s'han hagut d'obtenir a llarg termini. Els primers han tingut conseqüències negatives tant per als partits socialdemòcrates com per als sindicats, mentre que els segons -bé que a costa d'una menor radicalització- els socialistes encara són al govern practicant una política no ja neokeynesiana, però sí, almenys, més progressista que la de la dreta europea.

Paramio pensa que la ruptura del model socialdemòcrata de

la postguerra és fruit del gran moviment reivindicatiu de finals dels anys 60 a conseqüència de la caiguda de la part de guany del capital enfront de la part corresponent als salaris dins de la renda nacional. En aquesta fase B de la teoria neoricardiana, precedida, d'una fase d'expansió econòmica, els salaris creixen per davant dels guanys del capital, i a mitjà termini això significa que els capitalistes redueixen llurs inversions, el capital fix no es renova i comença un procés de desindustrialització i destrucció d'ocupació. Així el guany es desploma però els salaris no, la qual cosa ens du a la conclusió que la crisi dels anys 70 no és conseqüència d'una insuficiència de la demanda sinó d'una caiguda del guany respecte dels salaris dintre del producte global, per la qual cosa només una caiguda del cost laboral per unitat de producte pot permetre en els països centrals la recuperació de la crisi tot tornant al capital la seua rendibilitat.

Ara: aquesta teoria que pareix adaptar-se bastant bé al que s'ha esdevingut en les socialdemocràcies anglesa i alemanya ¿com es contrasta amb les altres socialdemocràcies sud-europees? ¿És que la fase A d'acumulació ha arribat molt més tard als països sud-europeus, i s'està acomplint ara a França i a Espanya, les quals passaran dins d'uns anys a la fase B, amb la consegüent caiguda de la taxa de guanys i la crisi? ¿És que els partits socialistes francès i espanyol són ja a la fase B però la caiguda de llur taxa de guanys ha estat menor i a més a més han sabut donar una eixida progressista a la crisi a través de la col·laboració amb els sindicats, a diferència de llurs homòlegs anglès i alemany? ¿O és que la teoria exposada no s'adapta en absolut a la realitat que vivim i el govern dels partits socialdemòcrates alemany i anglès van ser incapaços de posar en pràctica un projecte polític alternatiu a les solucions ja conegudes d'ajustament en el marc monetarista i sota la vigilància atenta del FMI?

Scharpf, en parlar de la resposta que van donar a la crisi els països socialdemòcrates del nord, afirma que "de fet, hi hagué importants diferències en la reacció de -les economies nacionals a la crisi mundial, i això relativitza la força explicativa de les teories "globals" (seculars, cícliques o estructuralistes) de la crisi". La crisi, per a molts, tampoc no es va deure a la puja del preu del petroli, sinó

a una sèrie de concauses estructurals, i el keynesianisme va ser una resposta determinada per a un moment històric determinat; passat aquest, és a dir a partir dels anys 70, les circumstàncies canvien i cal oblidar-se d'aqueixa resposta per tal de donar pas a una altra.

Enfront d'aquesta interpretació, Perry Anderson pensa que les socialdemòcrates del sud d'Europa han arribat un poc més tard a la fase A degut al retard històric de llur procés d'industrialització i, per tant, estan passant ara pel mateix cicle econòmic pel qual passaren anteriorment llurs germanes del nord, amb dues característiques que deteriorenen encara més, si això pot ser, el model socialdemòcrata, que son: a) les socialdemocràcies del nord construïren llurs èxits durant l'ona llarga de l'expansió capitalista de la postguerra i, per tant, van poder aplicar-hi polítiques socials de més gran abast, i b) el compromís de classe que institucionalitzaren va ser el resultat d'alts índexs d'acumulació combinats amb una forta organització obrera. Dues variables que no s'han donat al sud, ço que els ha obligat a practicar una política més neoliberal i menys social. D'aquesta manera, la socialdemocràcia europea va abocant-se a poc a poc en quelcom semblant al Partit Demòcrata americà, amb la supressió de qualsevol contingut antagònic de classe i amb llur transformació en simples aparells substitutius de la dominació burgesa, amb algunes clienteles populars i pretensions més liberals, però dedicats sense embuts a la promoció de la lliure empresa.

Malgrat aqueixa mancança de "nova resposta" i el fracàs que molts han profetitzat als partits i règims socialdemòcrates, convé tenir present que la realitat desmenteix aquests auguris. Merkel ha posat en evidència la tesi que la socialdemocràcia gaudeix de mala salut, ja que a començaments de la darrera dècada del segle XX governa en 11 dels 16 països d'Europa Occidental, una quota de poder mai no atesa abans. És més: ha construït una taula amb resultats electorals agregats que mostra aqueixa vitalitat socialista:

Taula1

Les mesures dels períodes 1945-73 -l'època daurada- i 1974-89 -el declivi- tan sols es diferencien en 0.2 punts, la qual cosa

no demostra aqueixa caiguda. És més, els 15 anys darrers, considerats com el període més crític, els partits socialdemòcrates atenyen de mitjana llur quota electoral més alta. Per tant, podem parlar amb tota seguretat d'una afermada estabilitat que comença fins i tot a absorbir partits d'esquerra més menuts que es veuen definitivament allunyats de les tasques parlamentàries i de govern.

En aqueixa línia, els partits socialdemòcrates sud-europeus han augmentat considerablement aquests darrers anys llur quota electoral, i els nord-europeus que han perdut el poder l'han disminuïda només sensiblement.

Un altre indicador clar de la vitalitat dels postulats socialdemòcrates és la pervivència i fins i tot l'enfortiment de les polítiques de benestar que es continuen practicant en tots els països europeus on aquests partits participen en l'escena política, bé en el poder o bé en l'oposició. Aquests darrers anys hem assistit a l'aparició d'una abundosa literatura sobre la crisi de l'estat del benestar i a l'atac sistemàtic dels seus pressupòsits des de posicions neoliberals, que l'acusen sobretot d'una manca d'eficiència i de racionalitat. Tanmateix, Jans Alber i Walter Korpi, en sengles articles basats en apreciacions i dades estadístiques i quantificables, ens han demostrat tot el contrari.

Alber es formula les següents preguntes: 1) ¿Ha continuat creixent recentment l'estat del benestar? 2) ¿Existeix un comportament generalitzat en l'aplicació de l'estat del benestar, o els diferents països desenvolupen respostes polítiques discrepants? 3) ¿Els retalls en la política del benestar han portat a una disminució en la lleialtat de la població? 4) ¿Ha produït l'estat de benestar efectes secundaris negatius?

La taula 2 mostra que, generalment, la despesa pública ha continuat creixent a un ritme més ràpid que el PNB en el període de recessió i austeritat. En tots els països, excepte a Alemanya, la ratio de la despesa pública i la despesa de transferències socials va ser més alta el 1984 que el 1975.

Una anàlisi de l'increment en la ratio de la despesa pública ens mostra tres diferents tipus de reacció. En primer lloc, trobem països on l'aportació estatal va continuar creixent moltíssim entre 1975 i 1984. Aquest grup inclou països com ara Itàlia i França, on la ratio de la despesa pública va créixer de 9 a 15 punts percentuals. Els altres dos, Anglaterra i Alemanya, tractaren de mantenir el creixement de la despesa pública a la par amb el creixement de l'economia. Una comparació longitudinal mostra que la majoria dels països van frenar el creixement de les transferències socials en el període de crisi. Pera d'altres fracassaren quan van voler controlar el ritme de llur creixement, com ara Anglaterra, Itàlia i França.

Taula2

Un estudi realitzat a la Universitat Europea de Florència revela que tots els governs europeus han continuat donant suport a l'estat del benestar, i que els partidaris de minvar aquesta política de solidaritat són una petita minoria.

Les bases per a una reacció anti welfare-state a gran escala, en el futur, pareixen més aviat febles, perquè l'extensió de la política del benestar ha desenvolupat característiques autoperpetuadores i un creixent clientelisme electoral del welfare numèricament important. A Alemanya, per exemple, les persones que viuen predominantment de les transferències socials són avui mes nombroses que no els treballadors manuals, i hi controlaven més del 26% del vot el 1983. A Itàlia, el 36% de l'electorat tenien una pensió estatal el 1980, i de forma semblant s'esdevenia en d'altres països-

Per tant, Alber resumeix tot dient que: 1r) en el període d'austeritat posterior al 1975, els programes de Welfare State dels països occidentals més importants no han experimentat ni restriccions ni desmantellaments; 2n) els retalls dels programes socials no dugueren a una crisi de legitimació i van rebre el suport massiu de tota la població, i 3r) malgrat els retalls, la despesa pública va continuar creixent més depressa que els ingressos públics.

Pel que fa al segon aspecte de la política del benestar, no

pareix demostrat, ni històricament ni en l'actualitat, que aquesta política inhibesca el creixement econòmic. Recentment, Korpi ha fet un estudi comparatiu entre 18 països en què demostra tot el contrari. La tesi que la igualtat i l'eficàcia econòmica són antitètiques estava ja profundament arrelada en molts economistes neoclàssics com Alfred Marshall, i, recentment, Lindbeck i Olson han continuat en la mateixa línia. Un resum d'aquestes tesis diria que l'eficàcia econòmica i el creixement, així com la creació de llocs de treball i l'estalvi, minvarien amb: a) l'augment de la intervenció política en les forces del mercat, b) l'augment del nombre i de la força dels grups d'interès organitzats, especialment sindicats i partits polítics d'esquerra, i c) la disminució de la desigualtat en la distribució de la renda i la riquesa. Contràriament, Myrdal sosté la hipòtesi que les reformes de l'estat del benestar, en lloc de ser un cost per a la societat, posen les bases per a un creixement econòmic més ràpid i ferm. Els seus arguments són que la desigualtat social és perjudicial per al creixement econòmic perquè condueix a un balafament del capital humà a través de les negatives conseqüències psíquiques i psicològiques de la pobresa en els pobres i perquè la desigualtat disminueix les oportunitats dels individus de les classes més baixes de poder utilitzar llurs talents. Aquesta tesi s'emmarca en el context de les seues anàlisis sobre institucions econòmiques on els factors "econòmics" i "no econòmics" són considerats en peu d'igualtat com a factors d'interdependència causal. Per a Myrdal, un nivell alt de demanda és crucial per a l'eficiència econòmica i el creixement, i condueix a una millor utilització dels recursos.

El problema més seriós que es presenta en aquest context és, potser, el del desequilibri dels pressupostos estatals, batejat ja fa temps per O'Connor com la crisi fiscal de l'Estat. És cert que en la major part dels països el dèficit continua creixent malgrat la disminució del creixement de la despesa en el benestar. Entre 1975 i 1983, el deute mitjà de la major part dels països més desenvolupats pujà del 37 al 59% del PNB. Molts autors han demostrat que existeix una evidència empírica que els estats del benestar troben una dificultat creixent a harmonitzar llurs despeses amb llurs ingressos, per bé que una clara associació estadística entre el creixement del benestar i els problemes fiscals només s'ha observat durant el recent

període d'austeritat, com assenyala Alber. Es fa necessària, doncs, una adaptació institucional que faça esforços per augmentar l'eficàcia i l'eficiència de la despesa pública alhora que introduezca canvis en el sistema actual de finançament .

En aquestes circumstàncies, la racionalització és potser el tema comú més consensuat. Suposa una revisió d'allò ja fet per tal de compatibilitzar equitat i eficiència. un segon tema és el de la flexibilitat. L'aplicació del welfare a través d'una assegurança rígida obligatòria es veu com quelcom inapropiat respecte a una demanda creixentment canviant i multifacètica. Hom recomana un model més flexible i "personalitzat". Un tercer tema és el de la selectivitat. La visió comuna des de l'esquerra es que el progrés del benestar estava condicionat a una àmplia universalització de la seguretat social i un canvi des d'un sistema particularista i fragmentat a un sistema retributiu institucional, a l'estil suís. Aquesta visió està essent revisada per la desil·lusió de les metes aconseguides al welfare state dels països nòrdics respecte a la seua redistribució i eficàcia econòmica. Degut a això, els científics socials estan canviant des d'un enfocament universalista a un altre de selectiu, com a més adequat. Això no vol dir una tornada al model "residual". Més aviat es tractaria d'un model caracteritzat pels drets bàsics i universals de benestar basats en la ciutadania (Més que no en l'estatus ocupacional) i que només donaria plena protecció per als Més pobres, mentre que els Més acomodats en serien privats "selectivament" d'alguns beneficis o pagarien una quota pels serveis.

El que subjau a aquestes interpretacions o selectivitats és el vell tema de la igualtat versus meritocràcia, és a dir el pes relatiu que s'ha d'assignar a les necessitats i als mèrits en la distribució del Welfare.

Així, doncs, el futur de l'estat de benestar podria girar a l'entorn de:

1. La delimitació d'un nivell mínim de prestacions ateses per l'Estat i aplicades a tota la població, esteses com a drets de ciutadania.

2. Una segona franja de prestacions estaria garantida i regulada per l'Estat, però finançada amb criteris selectius en base a la renda, i produïdes de forma mixta estat-mercat.

3. Per últim, una tercera franja de prestacions serien incentivades per l'Estat, però produïdes, finançades i gestionades de forma quasi exclusivament mercantil.

Arribats en aquest punt, podem observar el desenvolupament d'alguns fets contradictoris que s'han donat els darrers anys i que enumerem de la forma següent: a) en primer lloc, hem assistit a la crisi de les socialdemocràcies Més desenvolupades, que amb plantejaments keynesians no han sabut enfrontar la crisi del 1975 provocada per una barreja de concauses estructurals i conjunturals; b) crisi que no abasta, un any més tard, alguns països socialdemòcrates mediterranis, bé perquè algunes d'aqueixes causes han desaparegut, bé perquè han sabut donar-li una eixida distinta tot pactant amb els sindicats; c) en qualsevol circumstància, ni per l'abast de la caiguda electoral ni per la supressió de les polítiques de benestar, no pareix que la socialdemocràcia haja començat el seu ocàs, sinó més aviat, tant en la seua estructura política com en els seus pressupòsits filosòfics, tendeix a assentar-se en la major part dels països europeus; d) no obstant això, se li observa una debilitat estructural enfront del capitalisme, el sistema del qual continua liderant el món i constitueix la principal de les seues limitacions. Debilitat que s'aprecia en una manca de resposta teòrica i pràctica a les formes canviants del capital, sobretot en el capítol de les relacions de producció. La teòrica es reflecteix clarament en la manca de fórmules alternatives per a organitzar relacions productives que mantinguen un equilibri entre equitat i eficiència, ço que el converteix en un protagonista subordinat del capital. La seua resposta consisteix a afirmar que la socialdemocràcia no és solament welfare state més economia mixta; però aquesta definició es caracteritza perquè afirma allò que no és, no allò que és. Des d'aqueix punt de mira, la socialdemocràcia no ha canviat encara la seua tradicional concepció de l'Estat, i per tal de canviar-la es disposa a renovar tot el seu aparell conceptual tot adequant-lo a les noves circumstàncies i

necessitats. La debilitat pràctica emergeix d'aqueixa manca d'alternativa estatal que es reflecteix en la crisi estructural de les institucions civils, partits i sindicats, però sobretot en aquests darrers, que han constituït l'eix de les relacions de producció. El sindicalisme, que en les dues darreres crisis del sistema apareix, en un primer moment, com virtual guanyador en l'enfrontament, acaba sempre carregant amb totes les conseqüències del reajustament i sembla com si cada moviment d'adaptació del capital es resolgués en una nova derrota d'aquesta organització social.

Marc teòric-ideològic i institucions de suport es veuen així afectades per les formes canviants del capital i inicien una nova adaptació en llur lluita contra el model més liberal de mercat en llur afany de trobar la fórmula alternativa definitiva.

Així doncs, les grans transformacions d'aquests darrers anys i les que encara s'anuncien amb la revolució informàtica han posat en crisi molts dels conceptes que el socialisme tradicional venia aplicant a l'anàlisi de la realitat social, i no sols aquells més ortodoxament vinculats al marxisme clàssic, com ara el paper determinant dels mitjans de producció, l'escissió entre infraestructura i supraestructura o els de classe i revolució, sinó també el propi significat i la naturalesa del desenvolupament, el concepte del treball i l'ètica que es fonamenta sobre ell, els termes d'igualtat i solidaritat en relació amb la justícia social, o la naturalesa de l'Estat i el seu paper en relació amb les polítiques públiques i amb els drets de l'individu. La major part d'aquests canvis s'han produït amb la transició d'una forma de capitalisme organitzat a una altra de capitalisme desorganitzat segons la formulació de Lash i Urry, per a qui la història del capitalisme organitzat està arribant a la fi. Aqueixa era que va estar caracteritzada per la producció massiva de béns en grans empreses i en grans centres urbans, per moviments socials espacialment i ocupacionalment homogenis, dominats per treballadors industrials i per societats en què la relació capital-treball i la desigualtat de classes jugaven un paper dominant. Per raons molt diverses, aqueix període està donant pas a una altra forma de capitalisme en què s'afirmen processos de desindustrialització, de reubicació espacial i desurbanització, una desorganització que ha

afectat fonamentalment el moviment laboral i les seues formes d'associació i de representació.

Aquests canvis ens obliguen, segons Lotz, a canviar el nostre marc analític i el nostre instrumental conceptual. "Mai fins ara no havien estat tan distintes les condicions de vida dintre de la mateixa classe treballadora", que han deixat obsoleta bona part del pensament i de l'experiència sobre la praxis socialista- Avui en dia, més que reafirmar-nos en valors generals i eterns o oferir generalitats en referència als canvis econòmics i socials, el que necessitem són consideracions específiques sobre el que significarà l'economia del microchip per al món del treball, la vida diària, el lleure i l'educació. La microelectrònica, els experiments en el camp de la genètica, l'enginyeria de les comunicacions i l'òptica integrada poden fer que sobren milions de llocs de treball o permetre una reducció radical de la jornada laboral. Hi ha en marxa una tendència a la individualització que pot tenir un efecte alliberador o provocar l'aïllament dels individus.

L'atur i altres conseqüències que se n'han seguit com a resultat, d'aquests canvis, fan que els sindicats estiguen vivint, des de fa una desena d'anys, una fase de transició ràpida que ha posat el moviment sindical, en la major part dels països industrialitzats, enfront de problemes particularment complexos.

La disminució de l'ocupació als sectors caracteritzats per la producció en massa i a gran escala, el desplegament progressiu de l'ocupació als països industrialitzats cap al sector dels serveis, on el sindicalisme no tenia una posició de força, i l'increment accelerat de la presència femenina entre les forces del treball han canviat profundament la base sindical i han contribuït a la seua fragmentació.

Una de les característiques fonamentals del període precedent va ser el desenvolupament i assentament de les institucions corporatives, un compromís entre les classes socials en un context de creixement econòmic i distribució dels recursos. La nova etapa ha destruït el pacte neocorporativista, i aquesta forma de gestió social que implicava tots els agents socials està desapareixent.

En resum, podem afirmar que en l'etapa destruens del sindicalisme, aquests darrers anys, s'ha produït: a) una pèrdua de protagonisme de la concertació social en les relacions laborals i una important disminució del paper polític dels sindicats a la qual han contribuït la reestructuració industrial, que amb la reducció de plantilles ha reduït la necessitat de col·laboració dels sindicats, i el ressorgiment de les idees neoliberals entre la classe empresarial, la qual ha tractat d'aprofitar la conjuntura per a segmentar el poder contractual dels treballadors; b) un aprofundiment de les diferències entre els països d'Europa Occidental per afrontar la crisi de la concertació i el futur dels sindicats, degut al repte de la competitivitat internacional que en cada país es presenta en condicions distintes i hi genera segmentacions i dualitats també distintes, i c) un augment del pluralisme sindical que s'ha manifestat a través de la separació entre els sindicats d'obriers i empleats, o amb l'aparició d'altres col·lectius professionals de caràcter corporatiu.

Podem dir, per tant, que el sindicalisme està vivint avui en dia una fase de canvi i de transició en què s'hi dóna ja per finalitzada una etapa d'acord sobre les regles de joc fonamentals en les quals recolzava el complex de les relacions industrials de la major part dels països industrialitzats d'Europa (el labour accord), relacions que havien tractat d'enfortir els partits socialdemòcrates europeus.

Ara: la flexibilitat en el mercat de treball, la reducció del consens polític centralitzat, la segmentació reivindicativa i fins i tot la disminució de la militància, no impliquen que ja no siga necessari col·laborar amb les forces del treball, o que aquestes hagen de jugar un paper secundari en el futur, sinó que hauran de reestructurar i reformular, a llur torn, la pròpia praxis sindical i política. Quin serà el paper del sindicat en l'economia del futur altament internacionalitzada i competitiva?, quines estratègies sindicals es desenvoluparan per defensar les reivindicacions del nou panorama que es dibuixarà al món del treball? Aquestes són preguntes difícils de respondre encara, però en les quals resten implicats temes tan importants com la capacitat contractual del món del treball, que influeix principalment en la seua legitimació, i la seua representativitat, vinculada molt

estretament a la seua identitat político-institucional.

Passada la primera fase de la crisi sindical amb una actitud clarament defensiva, els sindicats, conscients que juguen un paper innovador en la societat democràtica en la mesura que representen els interessos, d'una part fonamental i majoritària de la població activa que s'ha de reflectir en les polítiques de l'Estat, han d'iniciar una etapa innovadora (construens) per tal d'augmentar llur capacitat de representació i adoptar nous instruments de consens i de participació democràtica. La flexibilitat o la segmentació no vol dir que desapareixen les relacions de producció, sinó un determinat tipus de relacions més o menys homogeni al qual ha correspost un altre tipus determinat d'identitat obrera i, per tant, de formulació sindical. Amb el canvi, hom pot llançar hipòtesis de futures formes sindicals, prediccions de futures identitats col·lectives o no, però caldrà esperar i veure-hi, i en aquest esperar i veure-hi és on rau la vertadera feblesa i la limitació de la resposta socialista en les relacions de producció, és a dir en el fet que sempre van per darrere i de forma subordinada, del canvi de les formes productives i, doncs, de la iniciativa del capital.

La socialdemocràcia que hem viscut és una experiència històrica datada i limitada, és a dir que la política dels socialistes que han acceptat les regles del joc democràtiques com a part essencial de llur projecte no té perquè quedar-se dins els límits d'allò realitzat per la socialdemocràcia europea entre 1945 i 1975. Però, en realitat, s'hi ha quedat, per bé que ni llur pes electoral ni llur política de benestar no ha decaïgut, i, encara que hom diu que socialdemocràcia no equival a welfare state més economia mixta, la realitat ha estat que els socialdemòcrates han utilitzat el poder de l'Estat per a establir-hi condicions ideals per a l'acumulació del capital mentre augmentaven simultàniament els programes de reforma de l'estat de benestar, i al seu torn la burgesia liberal tolerava la redistribució en la mesura que la socialdemocràcia oferia bones condicions per a l'acumulació.

Aquest cul de sac en què sembla trobar-se la socialdemocràcia europea, tancada en les seues pròpies limitacions i

paradoxes internes, té una resposta socialista en dos àmbits diferents: d'una banda, en els programes polítics que els partits socialistes presenten als electors, bé des del poder o bé des de l'oposició, i d'altra en propostes concretes que alguns estudiosos elaboren en l'àmbit acadèmic.

Dintre del panorama d'aquest darrer àmbit, mereixen especial atenció l'estudi d'Esping-Andersen i el de Fritz Scharpf, encara que ambdós elaborats en base a una reflexió sobre les socialdemocràcies del nord d'Europa. El primer és una resposta a les tesis de Przeworski considerant-les fal·lacies, i insisteix a seguir l'estratègia socialdemòcrata que s'ha desenvolupat fins al moment present, perquè aprofundint-hi es crearan les condicions de possibilitat per a l'establiment d'una societat més socialista, mentre que el segon tracta d'elaborar una resposta al cul de sac keynesià amb una fugida cap endavant, tot considerant que si aquest keynesianisme s'amplia a l'Europa o ateny el nivell internacional, els pressupòsits socialdemòcrates s'hi podran complir. La proposta de Scharpf és més economicista, i es fixa sobretot en la lògica del capital i les relacions de producció, mentre que la d'Esping-Andersen és més política, i subratlla les estratègies per a arribar a la via socialista.

Esping-Andersen, en la seua crítica a Przeworski, l'acusa de tenir una percepció estàtica de la socialdemocràcia com a actor social, puix que en els seus plantejaments oblida la varietat de les institucions polítiques, els contextos socio-econòmics i els cicles en què es desenvolupa, els quals constitueixen "estructures d'oportunitat" que difereixen d'un país a un altre i que són les que permeten optar per unes prioritats polítiques o unes altres. A més a més, no explica les diferents estratègies polítiques que han posat en pràctica els partits socialdemòcrates. Per a Andersen, els nous assalariats white-collar tenen la clau per a qualsevol aliança socialdemòcrata viable als països escandinaus, però no en dedueix, d'això, que una estratègia d'aliances haja de condemnar al fracàs la lluita socialdemòcrata pel poder. La seua tesi és que el poder socialdemòcrata depèn d'una combinació de forces històriques; és a dir: del model de les coalicions de classe i del comportament del partit en la mobilització de les classes a través de les practiques

reformistes. La socialdemocràcia és un moviment que busca construir la unitat de classes i mobilitzar el poder a través de la legislació nacional. D'aquí que el drama històric de la socialdemocràcia es definesca per les formes en què aquestes forces s'han coalitzat i han estat derrotades.

Sobre el paper progressista o regressiu de les classes mitjanes i els nous treballadors, la tesi de Przeworski tampoc no és concloent, puix que en aquest sentit hom baralla tesis contraposades: alguns opinen que llur fragmentació no ajuda la solidaritat i consciència de classe (Mills), d'altres els consideren com una capa de la petita burgesia (Poulantzas), però uns altres els consideren una font de radicalisme socialista (Gorz-Mallet). Per tant, no necessàriament han de ser forces negatives per a l'aliança de classes.

Aquest autor es posa també enfront de les tesis que prediuen el final socialdemòcrata, com ara: a) la que afirma que a la socialdemocràcia, a mesura que assoleix els seus objectius, l'èxit li aliena la seua creixent i acomodada base electoral (tesi de l'aburguesament); b) a mesura que avança la democratització i el notable declinar de la classe, això condueix els partits socialistes lluny de llur tradicional imatge classista i de llur ideologia radical. D'aquesta manera, la socialdemocràcia decaurà sempre sota dues condicions: si manté la seua missió històrica, els treballadors acomodats i integrats, ensems amb els nous estrats mitjans, la rebutjaran, i si adopta una estratègia interclassista (catchall) podrà mantenir els electors però difícilment es diferenciarà dels partits burgesos.

Contra aquestes tesis, els revisionistes suecs sostenen que les reformes polítiques i socials poden crear a poc a poc les condicions de possibilitat per a les transformacions econòmiques. La "ciutadania política" ha de precedir la "ciutadania social", i aquesta ha de precedir l'econòmica". El model, com argüeixen Korpi i Stephens, es basa en la teoria del poder de mobilització. La força política ha de nàixer de les reformes i de la plena ocupació, que dotaran els treballadors d'una gran capacitat per a la participació i la solidaritat. Des d'aquest punt de mira, el welfare state no és un fi en si mateix

sinó un mitjà per a alterar l'equilibri del poder de les classes en favor de la socialdemocràcia. D'aquí que les crisis del capitalisme només contribueixen a debilitar aquesta estratègia.

"Afirme -escriu Andersen- que el procés de formació de la classe socialdemòcrata depèn de l'impacte de les polítiques estatals sobre l'estructura de les classes. El meu argument és que la socialdemocràcia és històricament indeterminada per la simple raó que cap de les forces socials que la conformen està predeterminada. La nostra construcció teòrica presenta tres components: l'estructura de les classes, llur formació i llurs aliances. En aqueix escenari són importants: a) el nombre, la composició de la mà d'obra i les seues diferències estructurals. La diferència en l'estructura del capital també hi juga un paper important; b) el mercat fa que els treballadors se senten atomitzats i fragmentats i, puix que l'estratègia de la socialdemocràcia és un projecte majoritari, la seua definició d'un univers solidari ha de dirigir-se al "ciutadà", no a la "classe"; c) una precondition n'és la victòria del sindicalisme nacional d'estructura industrial. La creació de la solidaritat dependrà dels resultats reformistes, una de les premisses dels quals consisteix a introduir-hi mesures socials no subjectes a les lleis del mercat, que afecten als assalariats i que doten les persones amb rendes i drets de benestar, a fi que tant els treballadors marginals com els Més institucionalitzats rebutgen la ruptura d'aquestes regles de solidaritat. Les reformes han d'evitar les situacions en què els serveis socials col·lectius alimenten el malcontentament tant entre els qui paguen com entre els qui reben. Amb tot, la desmercantilització i la solidaritat universal no són suficients per a la mobilització socialdemòcrata a llarg termini, per això el control governamental de l'economia és una altra precondition necessària per a evitar la inestabilitat i la crisi, que és allò que més afebleix el moviment obrer".

Com veiem, doncs, les tesis d'Esping-Andersen passen pel reforçament d'allò que ja s'ha realitzat fins aquest moment, tot tractant d'aprofundir aquestes mesures en condicions d'expansió econòmica fins arribar a la plena ocupació, a fi d'anar combinant a poc a poc l'equilibri de forces a base de reconquistar parcel·les de poder en d'altres àrees i terrenys.

Per altra part, Scharpf, en les conclusions del seu llibre, on s'interroga sobre el retorn a la situació keynesiana, afirma que els keynesians només es plantegen la regulació del mercat. Però, si els mecanismes econòmics generadors de crisi s'han internacionalitzat, han d'internacionalitzar-se també les estratègies de previsió i superació de les crisis econòmiques. Es tractaria, per tant, de recuperar a nivell internacional, mitjançant la institucionalització de potencials de regulació keynesiana, la capacitat de regulació característica de la política econòmica que s'ha perdut a nivell nacional.

Des d'un punt de mira europeu -apunta aquest autor- hi ha per a això dues estratègies: o la internacionalització de la regulació o la seua europeïtzació. Aquestes dues estratègies no s'exclouen mútuament, sinó que podrien reforçar-se en llur eficàcia. Ambdues son inatacables en llur lògica econòmica, però llur realització xoca amb entrebancs polítics i institucionals tan fonamentals que li pareix altament arriscat que l'esquerra europea diposite preferentment les seues esperances estratègiques en una o altra variant de keynesianisme internacional.

Mentre els Estats Units han exercit un predomini polític i econòmic clar, no hi ha hagut excessives tensions en el sistema monetari internacional, que va adoptar el dòlar com a divisa de reserva internacional. Però tan aviat com els EE.UU., en tant que banquer mundial, va començar a actuar amb estretor de mires i a curt termini, llur política va deixar de ser un factor estabilitzador de l'economia mundial.

D'aquí naixen totes les propostes que tracten de substituir el dòlar per una reserva internacional de liquidesa partint del fet que caldria substituir l'hegemonia americana en l'ordre internacional per un ordre voluntàriament acordat entre els grans països industrialitzats d'Occident.

La preponderància dels Estats Units ja no és tan gran en alguns aspectes, però encara conserven una gran capacitat de

lideratge que els fa tenir menys necessitat de llurs aliats.

Per altra part, el desenvolupament del sistema monetari europeu, la plena integració del seu mercat intern, pot generar una plataforma compensatòria i d'equilibri respecte a la que representa el mercat de capitals regit pel dòlar. Ara: aquesta política ha de recórrer encara un camí lent de consens en la política europea, com el que es va assolir el 21 de desembre de 1990 a París respecte a la política de defensa (la "carta de París").

Scharpf pensa que es tractaria d'establir una coordinació entre la política monetària europea i la política fiscal dels Estats Units, conforme al model monetarista posat en pràctica a Alemanya el 1974, que deixa intactes les sobiranes nacionals.

Salvada aquesta dificultat, caldria enfrontar-se també a la coordinació entre política monetària i política salarial, la qual és imprescindible per a moure's en un marc de regulació keynesiana de la demanda que hauria de comptar amb la difícil coordinació dels sindicats a nivell europeu.

Així i tot, el problema més important és que els països europeus no estan exposats a una pressió unitària dels costos, ja que l'evolució d'aquests depèn molt de les patronals i dels sindicats, que són molt diversos en llurs objectius i estratègies.

Però, que es pot fer si es repeteix més sovint la situació que es va produir entre 1979 i 1984 i si no sols el creixement i la plena ocupació, sinó fins i tot el nivell assolit fins ara de prestacions estatals i de mesures de benestar social, comença a dependre de si els beneficis augmenten i es mantenen permanentment alts?

Una política socialdemòcrata d'oferta referida al sector privat ha d'orientar-se cap a l'augment dels guanys de les empreses i, per tant, concentrar-se en les estratègies de producció d'aquestes per tal de fer llurs productes més atractius i llur productivitat més alta que les de les competidores d'altres països.

Una solució n'és l'"especialització flexible" en productes d'alt valor qualitatiu. Amb estratègies macroeconòmiques es poden obtenir avantatges pel que fa a competitivitat. Però per aquest mitjà no es poden neutralitzar les limitacions macroeconòmiques que en l'actualitat restringeixen el creixement econòmic en la totalitat dels països industrials (Scharpf).

Això he pervingut a la fi de la meua discussió de les opcions d'una política socialdemòcrata de plena ocupació en les condicions-marc que l'economia internacional pareix imposar. La visió no pot, certament, entusiasmar: a diferència del que va ocórrer en els tres primers decennis de la postguerra, en l'actualitat no existeix una estratègia keynesiana econòmicament plausible amb què, en el marc nacional, es puguin realitzar plenament els objectius socialdemòcrates sense violar condicions funcionals de l'economia capitalista. Plena ocupació, rendes del treball creixents, transferències socials creixents i una millor provisió d'equipaments i serveis públics, són objectius que no es poden atènyer avui al mateix temps, perquè les taxes de creixement que hi caldria no hi basten, i perquè les exigències restrictives de distribució que el capital és avui en situació d'imposar-hi s'han elevat.

Això no significa la fi de la capacitat estratègica de la socialdemocràcia. Al contrari, precisament quan no tots els objectius es poden aconseguir alhora, és quan cal establir prioritats estratègiques. Però, per a això, cal reconèixer la mudança que han experimentat les relacions d'intercanvi entre capital, treball i Estat. És condició per a això la capacitat dels socialdemòcrates i dels sindicats per exigir de tots els treballadors, mitjançant majors impostos i la renúncia a part de llur jornada laboral i a increments d'ingressos, la necessària aportació solidària per tal que tots aquells que vulguen treballar puguin participar en la vida laboral.

Aquí rau avui, al meu entendre, la qüestió política en què la socialdemocràcia es juga el seu destí. Si tracta de fugir-ne, està renunciant a configurar la situació actual i fent el joc al darwinisme social dels neoliberals i dels conservadors.

Taula1

TAULA 1					
Percentatge electoral dels partits socialdemòcrates a Europa					
	1945 -89	1945 -73	1960 -73	1974 -89	1980 -89
Austria	43.4	44.2	46.3	48.1	45.4
Bèlgica	30.2	32.1	30.0	27.2	28.0
Dinamarca	35.9	37.7	38.7	31.8	30.9
Finlàndia	24.8	24.8	24.0	24.9	25.4
França	21.7	17.5	16.8	32.5	34.7
Alemanya	33.7	36.3	41.0	40.2	39.4
Grecia	-	-	-	35.4	43.4
Irlanda	11.2	12.4	14.5	9.3	8.7
Itàlia	16.5	17.6	17.3	14.9	16.4
Netherland	29.0	27.7	25.9	31.5	31.0
Noruega	42.5	44.2	42.9	38.7	37.4
Portugal	-	-	-	30.6	27.2
Suècia	42.5	46.3	46.8	43.9	44.5
Suïssa	24.5	25.5	24.3	22.7	20.7
Espanya	-	-	-	38.2	45.4
Anglaterra	41.5	46.0	45.1	34.3	29.2
Mitjanes	31.2	31.7	31.8	31.5	31.7

Taula2

TAULA 2				
Percentatge de creixement econòmic i creixement de la despesa en benestar després del 1975				
Taxa mitjana de creixement econòmic 1975-1984	Canvis en la ratio de la despesa pública 1975-84		Canvis en les ratios de la despesa en transferències socials 1975-84	Canvis en les ratios de la despesa social 1975-84
	(punts percentuals de la ratio de reacció)*		(punts percentuals de la ratio de reacció)	(punts percentuals de la ratio de reacció) **
França	2.1	9.1 (178.4)	5.9 (131,1)	5.2
Alemanya	1.9	-0.7 (-)	-1.0 (-)	-1.1 (-)
Itàlia	1.8	14.2 (177.5)	3.8 (140.7)	2.9 (49.2)
Anglaterra	1.3	1.6 (15.1)	4.2 (161.5)	1.1 (17.7)
* La ratio de reacció expressa el canvi en el període 1975-84 com a percentatge del canvi en el període 1965-75				
** Canvi en el període 1975-81 com a percentatge del canvi de 1965-75				

BIBLIOGRAFIA

- ALBER, J.: "Is there a crisis of the Welfare State?. Cross-national evidence from Europe, North America and Japan", European Sociological Review, Vol. 4, nº 3, December 1988, pp. 181-203.
- ANDERSON, P.: "La paràbola de la Socialdemocràcia", L'Avenç, Febrer 1.988, nº 112, pp. 50-58.
- BURAWOY, M.: "Should we give up on socialism?", Socialist Review, Vol. 19, nº 1 i 2, 1989.
- ESPING-ANDERSEN, G.: Politics against markets. The socialdemocratic road to power, Princeton Univ. Press, 1985.
- HALL, S. & LACLAN E.: "Coming up for air", Marxism today, March 1990.
- JACOVI, O. and ALIIS (eds.): Economic crisis, trade unions and the state, Croom Helm, 1986.
- KORPI, W.: "Economic growth and the welfare state: leaky bucket or irrigation system?", European Sociological Review, Vol. 2, September 1985, pp. 97-118.
- LASH, S. & URRY, J.: The end of organized capitalism, Polity Press, 198
- LOTZ, P.: Manifiesto por una nueva izquierda europea, Siglo XXI, 1987.
- MADDISON, A.: "Origins and impact of the welfare state, 1883-1983", Banca Nazionale del Lavoro, Quaterly Rev. nº 148, pp. 55-87.
- MERKEL, W.: "After the golden age: a decline of Social Democratic policies in Western Europe during the 1980s". Center for European Studies Working Papers Series, 1990.
- PARAMIO, L.: Tras el diluvio: la izquierda ante el fin de siglo, Siglo XXI, 1986.
- PICO, J.: "Las desigualdades sociales en el Estado de Bienestar". Conferencia dictada en la Universidad Menéndez Pelayo de Santander. Verano 1988.
- PRZEWORSKI, A.: Capitalism and socialdemocracy, Cambridge 1985, trad. En Alianza Editorial.
- SCHARPF, F.W.: Socialdemocràcia y crisis econòmica en Europa. La Política sociidemòcrata frente a la crisis. IVEI, 1991.
- URRY, J.: The anatomy of capitalist societies: The economy, civil society and the state. MacMillan, 1981.